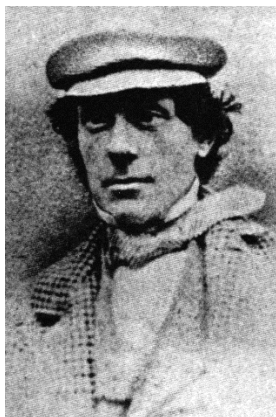

Mary Henrietta Kingsley (13 d'octubre de 1862- 3 de juny de 1900)

Mary Kingsley va néixer a Islington, un barri al nord de Londres. Era la filla gran del metge, viatger i escriptor George Henry Kingsley. La seva mare, Mary Bailey, era una antiga cuinera de la família Kingsley, amb qui Charles va casar-se després de deixar-la embarassada; però només ho va fer quatre dies abans que nasqués Mary, evitant així que aquesta fos considerada una filla bastarda. La víctima va ser la nova esposa, es diu que una dona de poques llums, que des de llavors patí dels nervis i mai fou acceptada en els cercles del seu marit.

George era el quart dels cinc fills del reverend Charles Kingsley de Battramsley House, a New Forest, al sud anglès, i de la seva esposa Mary (nascuda Lucas); va néixer a Barnack (Northamptonshire) el 14 de febrer de 1826. Va ser educat al King's College de Londres i després a la Universitat d'Edimburg, on es graduà com a metge el 1846. Durant l'any 1848 s'interessà en l'estudi sobre l'epidèmia de còlera que assotava Anglaterra i després va completar la seva educació mèdica a Heidelberg. A partir de 1850 treballà com a metge privat per tot un seguit de pacients aristocràtics, adoptant els viatges a l'estranger com a mètode de tractament, ja fos en qualitat d'assessor mèdic o simplement com a company de viatge¹.

Fotografia de George Kingsley abans de casar-se amb Mary Bailey.

Mentre servia com assessor mèdic de la família del Comte d'Ellesmere, tingué cura de la biblioteca de Bridgewater House, a Westminster, on va compilar un catàleg de drames isabelins. El 1865 va editar, a partir d'un manuscrit conservat allà, les *Animadversions upon the Annotations and Corrections of some Imperfections of Impressions of Chaucer's Workes*, de Francis Thynne, que havia estat publicat l'any 1598.

El 1866, Kingsley acompanyà la baronessa Herbert of Lea i els seus fills en una gira per Espanya; i entre 1867-1870 viatjà a la Polinèsia amb el Comte de Pembroke, fill de la baronessa, publicant el 1872 les seves experiències en l'obra *South Sea Bubbles* (signada "pel Comte i el Doctor"). Aquest llibre de viatges i aventures obtingué un gran èxit immediat i el 1873 ja s'havia reeditat la cinquena edició.

A la dècada de 1870 viatjà amb Lord Dunraven en una gira pels Estats Units i Canadà. Durant aquest viatge, el Dr. Kingsley va ser convidat a acompanyar l'expedició de l'exèrcit nord-americà de Custer contra els indis sioux. La informació sobre la massacre que va patir el seu exèrcit a *Little Big Horn* (1876) va terroritzar la família Kingsley, que es va alleujar en saber que el mal temps havia fet que Kingsley no s'hagués unit a Custer. És possible que les opinions del seu pare sobre les injustícies que patien els indis nord-americans ajudessin Mary a formular les seves opinions posteriors sobre l'imperialisme cultural britànic a l'Àfrica Occidental.

Kingsley també va fer treballs com a naturalista i escrigué moltes contribucions a *The Field*, signant com "el Doctor". Els seus viatges posteriors van incloure Terranova, Japó, Nova Zelanda i Austràlia. Una altra publicació seva, de l'any 1857, va ser *Four Phases of Love*, traducció de l'alemany de l'obra del poeta i novel·lista Paul Heyse

¹ Aquesta assistència mèdica li oferí la possibilitat d'aconseguir la seva «gana insaciable de viatges i experiències». Un mes després d'haver nascut la seva filla Mary, ja va marxar en un llarg periple. En aquest procés va agrupar una fascinant col·lecció de curiositats i una gran biblioteca de llibres de viatges.

Un any després del naixement de Mary, la família Kingsley es va traslladar a Highgate, al nord de Londres, i aquesta va ser la mateixa casa on l'any 1866 va néixer el seu germà, Charles George ("Charley") Kingsley. El 1879, tota la família va marxar a Southwood House, a Bexleyheath, al sud de Londres; i després a Cambridge, a la casa de Mortimer Road. Les maneres particulars del pare de Mary, la versatilitat i un gran emmagatzematge d'informació pintoresca el varen fer molt popular dins la societat anglesa. Se'l recorda com un esportista afeccionat i experimentat, un excel·lent lingüista i brillant conversador. Kingsley va morir el 5 de febrer de 1892 a Cambridge i fou enterrat deu dies més tard al cementiri de Highgate..

Mary provenia d'una família d'escriptors, ja que també era la neboda de Charles Kingsley², Henry Kingsley³ i Charlotte Kingsley⁴; i la seva cosina Mary St. Leger Kingsley, filla de Charles, va ser una novel·lista prolífica i especialment popular que escrivia sota el pseudònim de "Lucas Malet".

De la mateixa manera que moltes altres noies victorianes del seu temps, Mary Kingsley no anà mai a l'escola i només va rebre lliçons d'alemany a una edat primerenca; a la seva societat no es considerava necessària l'educació per a un noia. No obstant això, aconseguí una formació autodidacta en tenir accés a la gran biblioteca del seu pare i escoltava les històries que aquest li explicava sobre països estrangers o llegia les cartes que li enviava dels llocs més exòtics del planeta.

² Charles Kingsley (1819-1875) va ser sacerdot de l'església d'Anglaterra, on va exercir diversos càrrecs de mèrit, associat amb el socialisme cristià, les cooperatives i les reformes laborals, professor universitari a Cambridge, tutor privat del príncep de Gales, historiador i novel·lista.

Va simpatitzar amb la idea de l'evolució i fou un dels primers en acollir positivament el llibre de Charles Darwin, *On the Origin of Species*. Va rebre una còpia anticipada de l'obra, i en la seva resposta del 18 de novembre de 1859 (quatre dies abans que es posés a la venda) va afirmar que «des de fa molt temps, veient l'encreuament d'animals domesticats i plantes, vaig aprendre a no creure en el dogma de la permanència de les espècies». Malgrat ser algú que va exercir de capellà de la reina Victòria i canonge de l'abadia de Westminster, fou un esperit desconcertantment liberal que es reflexa en els seus escrits i fins i tot dibuixos de caràcter eròtic, una afició al sexe que compartia amb el seu germà George.

Va escriure nombroses obres de molt diverses matèries, entre elles la novel·la *The Water Babies, A Fairy Tale for a Land Baby* (1863), molt popular a Anglaterra i un dels pilars de la literatura infantil durant dècades. Es tractava d'una sàtira que donava suport a l'obra de Darwin i estava dedicada al món submarí, les històries que li passaven dins l'aigua a Tome, un nen que s'ofegava i es convertia en un «nadó aquàtic». És possible que aquesta obra influís a Mary en el seu interès per la biologia marina, concretament en l'estudi dels peixos d'aigua dolça.

³ Henry Kingsley (1830-1876), el més gran dels germans, va estudiar al King's College i després al Worcester College d'Oxford, però no es va graduar. Va obtenir una petita herència i el 1853 decidí marxar a Austràlia, on va treballar sense fortuna durant dos anys en una mina d'or. Més tard es va unir a la policia muntada, però ho va deixar poc després; tenia pocs diners i es dedicà a la venda ambulante, i sembla que va ser en aquest moment quan va començar a escriure. L'any 1857 va tornar al Regne Unit, es va dedicar a la literatura i escrigué diverses novel·les que varen ser ben considerades. El 1869 va anar a Edimburg per fer-se càrrec de l'edició del diari *Daily Review*, però ben aviat va canviar aquesta feina per convertir-se en corresponent de guerra en el conflicte entre França i Alemanya (1870).

⁴ Charlotte Chanter, nascuda Kingsley (1828-1882) va escriure el 1856 una obra molt coneguda a la seva època que posava de moda les col·leccions de falgueres. Es tractava de *Ferny Combes: A Ramble After Ferns in the Glens and Valleys of Devonshire*, un llibre que tractava sobre la gran diversitat de falgueres existents al comtat de Devonshire (sud-oest d'Anglaterra), preferentment a prop de la costa. De la mateixa manera que altres autors botànics d'aquest període, va animar les persones a col·leccionar falgueres rares i contribuir al creixent coneixement d'aquestes plantes. El seu germà Charles va encunyar el terme "pteridomania" per referir-se a aquesta afició. El 1861 va publicar la novel·la *Over the Cliffs*, amb una trama gòtica que girava en torn a un assassinat i una herència. Malgrat dir-se que va ser ben rebuda pel públic general, es coneix almenys una crítica negativa de l'obra.

No va gaudir de les lectures de novel·les que es consideraven apropiades per a dones joves de l'època, com les de Jane Austen o Charlotte Brontë: ella preferia els llibres que tractessin sobre ciència, geografia, història i les memòries d'exploradors, especialment les de Richard Francis Burton, un dels seus herois.

La seva vida domèstica estava encara més circumscrita que la majoria de dones, ja que la seva mare, que sovint estava sola i a càrrec dels dos fills, aviat emmalaltí i es va fer dependent, per la qual cosa Mary va haver de fer-se càrrec del funcionament de la casa.

El 1886, el seu germà Charley, molt menys dotat que ella, amb una discreta capacitat intel·lectual, ingressà al Christ's College de Cambridge, per estudiar lleis i medicina. Això va permetre Mary l'oportunitat de posar-se al dia amb noves idees, fer diverses connexions acadèmiques i uns quants amics.

Amb la mare malalta, Mary s'havia convertit en la seva cuidadora. Però a principis de febrer de 1892, el pare absent va tornar a casa i al cap de cinc dies se'l varen trobar mort al llit, un atac de cor, possiblement degut a una febre reumàtica. Deu setmanes després, el 25 d'abril, morí també la mare a causa d'una embòlia.

En aquella època, el destí lògic d'una dona soltera de trenta anys, que s'havia passat tota la vida cuidant d'un germà menor davant la incapacitat de la mare malaltissa, que tampoc podia prescindir de les seves atencions, era seguir cuidant del seu germà i convertir-se en la seva criada⁵.

Primer retrat conegut de Mary Kingsley, de dol rigorós per la mort del pares, un dol que mantingué la resta de la seva vida.

Les escasses dones que en l'Anglaterra victoriana, la societat més avançada del seu temps, varen ser capaces de rebel·lar-se contra la fatalitat biològica no només eren considerades "antifemenines i antinaturals" sinó inclús "lletges". A la dona no li quedava altra alternativa que ocupar-se del marit, la qual cosa constituïa tot un drama per a la quarta part de la població femenina britànica que, a finals del segle XIX estava composta per dones solteres sense cap possibilitat de contraure matrimoni.

Però el seu germà Charles va marxar a la Xina i ella quedà alliberada de les responsabilitats familiars. Amb una herència de 8.600 lliures a dividir-se en parts igual amb el germà, això donava una renda de 500 lliures anuals, Kingsley va poder plantejar-se la idea de viatjar, el que sempre havia somiat⁶; i va decidir anar a l'Àfrica, amb la idea de completar la recopilació de material per a un llibre que el seu pare havia començat sobre cultures de les poblacions africanes, fetitxes religiosos i sacrificis rituals en societats primitives⁷.

⁵ Probablement, en posar ordre a la paperassa després de les defuncions dels seus dos pares, Mary va descobrir que s'havien casat només quatre dies abans del seu naixement i va tractar d'amagar el casament forçat dels pares: mentint en la data de naixement o bé en la data de casament.

⁶ Els únics desplaçaments que Mary va fer en tota la seva joventut consistien en una breu estança al País de Gales que hagué d'interrompre per problemes de salut de la seva mare, i un viatge durant una setmana a París, el 1888, amb un vell amic de la família.

⁷ En ple segle XIX subsistia la creença que una dona en contacte amb "salvatges" quedaria a mercè dels seus instints i acabaria per corrompre's. Inclús es troben autors que equipararen les races "inferiors" amb les dones.

Com a preparació per al seu primer periple africà, el juliol de 1892 Mary va iniciar el viatge cap al sud, inicialment a les illes Canàries (Tenerife, Lanzarote, Gran Canària i La Gomera), on va passar unes vacances d'aclimatació i reafirmà el seu esperit aventurer. La novetat i exotisme dels paisatges i les persones la varen fascinar i decidí que s'endinsaria a l'Àfrica, sense data de tornada ni itinerari.

Segons va declarar, «el que em va motivar anar a l'Àfrica occidental va ser l'estudi de la mentalitat dels nadius, de les seves pràctiques religioses i la seva organització social. Desitjava completar el gran llibre que el meu pare deixà inacabat. Sabent com li hagués agradat a ell acabar-lo, després de la seva mort vaig anar a aquesta part d'Àfrica. De cap manera pretenia ser assassinada o menjada quan vaig decidir entrar en contacte amb tribus de pèssima reputació per les seves pràctiques de canibalisme i sacrificis humans, però eren precisament aquestes tribus les que millor convenien per a les meves investigacions».

De tornada a Anglaterra tancà la casa familiar i es va mudar, juntament amb el seu germà que havia tornat d'Orient, a un modest apartament en el barri londinenc de Kensington. Va calcular que tenia diners suficients per viatjar la resta de la seva vida, a condició que fos breu i prescindís de qualsevol tipus de luxe.

Essent conscient que un dels majors perills als que hauria d'enfrontar-se seria una llista inacabable de malalties i lesions de tot tipus, Mary va fer un curs d'infermeria, el juliol de 1893 a Kaiserwerth, a la reconeguda *Diakonissenanstalt Kaiserswerth*⁸. Era sabut que molts europeus queien malalts a l'Àfrica occidental i no tornaven; de fet, aquesta regió era coneguda com la “tomba de l'home blanc”.

El 2 d'agost de 1893, Kingsley va pujar a Liverpool al vaixell de càrrega *Lagos* i va emprendre el viatge a Àfrica: «Amb el convenciment que ningú no em necessitava, morts els meus pares en un interval de deu setmanes i a rel que el meu germà marxés a Orient, em vaig dirigir a l'Àfrica occidental per morir. Però l'Àfrica em va divertir, va ser amable amb mi i no em va voler matar d'immediat».

Després de l'obligada escala a les Canàries, on resultà ser la única dona a bord, va arribar a Freetown, Sierra Leone, el 17 del mateix mes, on recorregué múltiples indrets i va entrar en contacte amb tota mena de vegetació i animals. Allà es va deixar embriagar pels perfums de les flors, el colorit dels mercats, la sensualitat dels cossos masculins gairebé sense roba, i l'exuberància femenina envoltada de robes amb tons cridaners.

L'equipatge amb què es desplaçava era extremadament lleuger. Els únics objectes que considerava imprescindibles eren la seva pinta i raspall del cabell, raspall de dents i un parell de mocadors. Mai va prescindir d'una sola llaçada de la seva casaca ni dels barrets que portava a Londres o Cambridge. Aquesta aparatosa vestimenta li serví, al menys, per ocultar una navalla i un revòlver carregat que sempre portava amb ella.

⁸ Theodor Fliedner (1800-1864), pastor luterà de la parròquia de Kaiserswerth, a Düsseldorf, va ser un teòleg i filantrop alemany que va fundar, junt amb la seva dona Friederike Munster, l'Institut de les Diaconesses, on es van assentar els fonaments de la infermeria moderna.

Les Ordres de Diaconesses varen ser revifades per les esglésies protestants durant el segle XIX. Les diaconesses prometien treballar per Crist sense rebre salari a canvi. Amb aquestes premisses, Fliedner desenvolupà un sistema pel qual va aconseguir comptar amb un grup de dones que cuidaven als malalts més necessitats. A l'escola de Kaiserswerth s'impartia una important formació ètica a més d'estudis de farmacologia, teoria i pràctica en l'atenció als malalts i doctrina religiosa. El 1851, Florence Nightingale també va estudiar en aquest centre abans de marxar a Crimea i assistir com infermera als soldats britànics ferits i malalts durant la campanya militar contra els russos. Abans de morir Fliedner ja existien trenta instituts i 1.600 diaconesses repartides per tot el món.

En general, les úniques dones no africanes que s'embarcaven en viatges perillosos a l'Àfrica, eren les dones de missioners, de funcionaris governamentals o d'exploradors. L'exploració i l'aventura no es veien com un paper adequat per a les dones de l'època victoriana. Les dones africanes es varen sorprendre que una dona de l'edat de Mary viatgés sense un home al seu costat, i sovint li preguntaven com era que el seu marit no l'acompanyava. Prestant atenció a les desenes de consells rebuts per part dels seus sorpresos familiars i amics, però sense plantejar-se la qüestió d'adequar el seu vestit a la realitat africana, va semblar adaptar-se amb relativa facilitat a la nova vida i superar condicions com el sufocant calor, el menjar o el fet de ser dona, i a més blanca.

Després de Sierra Leone varen seguir els ports de Libèria, Côte d'Or⁹, Benín i Camerun; arribà a l'actual Angola, a São Paulo de Luanda, segons ella la ciutat més bonica de tot l'Àfrica occidental, on inicià els seus estudis etnogràfics. Es va quedar allà unes setmanes, on visqué entre la població local, els quals li varen ensenyar les habilitats necessàries per sobreviure a

la jungla africana, i ja es va endinsar sola en zones perilloses.

Va comerciar amb teles, rom o tabac i aconseguí desplaçar-se fins el nord i arribar a Cabinda, a l'Estat Lliure del Congo, propietat personal del rei belga Leopold II, el sanguinari i cruel monarca belga de les atrocitats del qual va informar al seu bon amic Edmund Morel¹⁰. El seu viatge va continuar cap a Libreville, al Gabon, la colònia alemanya de Camerun i acabà a Calabar, actual Nigèria, recavant dades sobre els ritus religiosos que allà es practicaven.

El desembre de 1893 tornà a Anglaterra embarcada en el vapor de càrrega i passatge SS¹¹ Roquelle. Portava diverses col·leccions de peixos, escarabats i plantes, i amb més diners dels que tenia al sortir. Va arribar a finals de mes amb la ferma intenció de tornar a marxar com més aviat millor. Un cop a Londres es dedicà a buscar finançament per a les seves properes expedicions. D'una banda es va entrevistar amb el Dr. Albert Günther, director del departament de zoologia del *British Museum*, que va quedar fascinat pels seus coneixements científics i pels espècimens que havia portat amb ella, especialment la col·lecció de peixos. Günther es va comprometre a donar-li suport econòmic i li cediria tot el material científic que Mary pogués necessitar si realitzava més expedicions als rius Congo i Níger¹².

⁹ De la seva estança a Accra va escriure que «els cavalls sobreviuen amb facilitat, malgrat que a uns vint kilòmetres de la ciutat hi ha veraders exèrcits de mosques tsé-tsé, de les que em vaig fer amb un exemplar que després vaig identificar al Museu Britànic».

¹⁰ Edmund Dene Morel (1873-1924) va ser un escriptor i periodista britànic, conegut per la seva lluita contra els excessos comesos pel rei belga contra el congoleesos.

¹¹ *SteamShip*, vaixell a vapor.

¹² Albrecht Carl Ludwig Gotthilf Günther (1830-1914) va ser un zòleg nascut a Esslingen (Suàbia, Alemanya), però naturalitzat britànic el 1874. L'any 1847 va estudiar teologia a la universitat de

D'altra banda, es va entrevistar amb l'editor George Macmillan, a qui lliurà el manuscrit del seu pare, amb les anotacions d'ella que l'ampliaven i el corregien, i li va preguntar si publicaria un llibre propi. Quinze dies abans que Kingsley tornés a Àfrica, l'editor va donar el vist i plau sobre la publicació.

Mary Kingsley va veure satisfet el seu somni de tornar a l'Àfrica; ho feia amb més suport i subministrament, i amb un augment de l'autoestima pel reconeixement al seu treball anterior. Desitjava estudiar els "caníbals" i les seves pràctiques religioses tradicionals, comunament conegudes com a "fetitxes" durant l'era victoriana. A més, se li va presentar l'oportunitat de viatjar com a dama de companyia de Lady Ethel MacDonald, que es dirigia a reunir-se amb el seu marit, Sir Claude M. Macdonald, Cònsol britànic a Calabar, al Protectorat dels "Oil Rivers", Nigèria.

El 23 de desembre de 1894 varen embarcar totes dues a bord del transbordador Batanga. Arribà a Freetown el 7 de gener de 1895, i després a Calabar, on el Governador va demanar Mary que l'acompanyés a ell i la seva esposa a l'illa espanyola de Fernando Poo (actual Bioko), on tenia uns assumptes que resoldre.

Mary va quedar enamorada de la bellesa de l'illa malgrat la gran incidència de les febres¹³, i portà a terme un minuciós estudi, inclosa la història i l'impacte de la colonització espanyola. Realitzà importants observacions de caràcter antropològic sobre els bubis i va comprovar amb tristesa com els missioners obligaven els nadius, per decret, a cobrir els seus cossos nus amb robes poc pràctiques i ridícules.

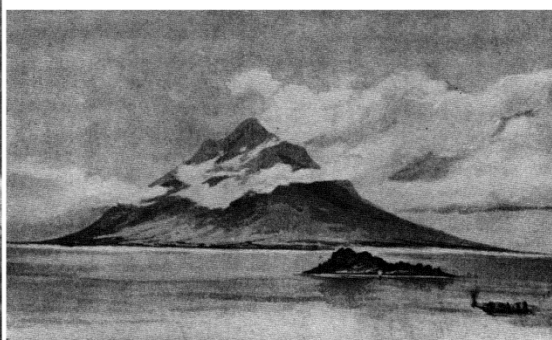
Tübingen i entrà a les ordres de l'església luterana quatre anys més tard. El 1853 obtingué el doctorat en filosofia, però apassionat per la història natural, s'abocà cap a la medicina i l'estudià a Berlin i Bonn.

La seva mare va marxar a viure a Anglaterra, i quan Albrecht va visitar el país l'any 1855, es va trobar amb John Edward Gray, conservador del departament de zoologia del *British Museum*. Dos anys després, aquest li va fer una oferta de treball per tal de classificar les espècies de serps que tenia el Museu. Quatre mesos més tard va publicar el *Catalogue of Colubrine Snakes* (1858), el resultat de l'anàlisi de 3.100 espècimens. Gray li assignà llavors el catàleg de granotes, que Günther enllestí igualment en quatre mesos, *Catalogue of the Batrachia Salientia* (1858-1859). Vista la rapidesa del seu treball, Gray li va oferir una tasca molt més feixuga, l'inventari de peixos del museu, que li ocupà tota la vida. El *Catalogue of the Fishes of the British Museum* va aparèixer en vuit volums, entre 1859-1870, on es descriuen 6.843 espècies i se'n senyalen 1.682 com a dubtoses.

L'any 1867 va esdevenir membre de la *Royal Society*, i el seu vicepresident entre 1875-1876; treballà durant quaranta anys en el consell de la *Zoological Society*, i durant trenta va ser un dels editors dels *Annals and Magazine of Natural History*. El 1875, després de morir Gray, el va substituir com a responsable del departament de zoologia del *Natural History Museum*; presidí la *Linnean Society* de Londres entre 1896-1900; i el 1904 se li concedí la medalla linneana.

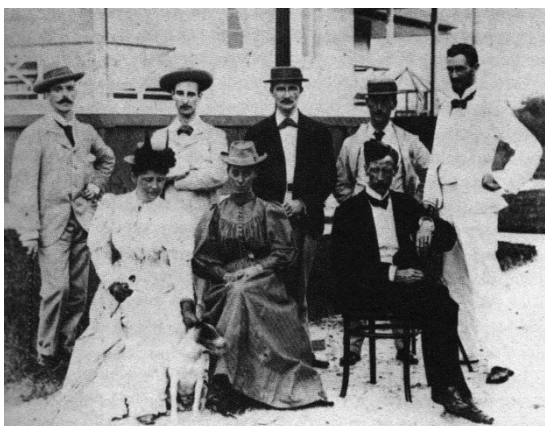
Günther participà activament en el creixement de les col·leccions del Museu, i sota la seva direcció varen passar d'1,3 milions d'espècies a 2,2 milions, gairebé el doble, degut sobre tot al període d'expansió colonial de Gran Bretanya, que afavorí la recol·lecció de nombroses espècies en moltes parts del món. Günther va ser també el responsable del trasllat de les col·leccions del *British Museum* de Bloomsbury a South Kensington, un cop es varen construir els nous edificis i la biblioteca. El 1879, George Albert Boulenger el va substituir com a cap del departament de vertebrats inferiors, i de la mateixa manera que el seu predecessor, contribuï al creixement de les col·leccions i al seu coneixement, sobre tot pel que respecta a l'herpetologia.

¹³ «Des de 1827 s'havia guanyat una nefasta reputació de lloc insalubre que s'ha esmorteït avui en dia, encara que només sigui perquè s'està travessant un període de calma entre epidèmia i epidèmia, perquè les febres a Fernando Poo apareixen en brots d'una variant més greu que la intermitent de la Costa, que acaba remetent. A més, Fernando Poo comparteix clarament amb Senegal el dubtós honor d'haver tingut casos de febre groga de forma regular i ininterrompuda».

Esquerra: Nadius bubis de Fernando Poo. Dreta: Les illes de Fernando Poo i Ambas vistes des de la costa, al nord-oest.

Després, Mary va passar quatre mesos a casa del cònsol a Calabar, «des de gener fins a maig, recol·lectant peixos gràcies a l'amabilitat del doctor Whitindale, i insectes gràcies a la del senyor Cooper, aquest darrer a càrrec de l'estació botànica. Passava la major part del temps xipollejant en el riu i pul·lulant pel bosc que havia als voltants de Duke Town i Creek Town». En aquest lloc també realitzà tasques d'atenció mèdica, doncs s'havia declarat una epidèmia de tifus.

En el centre, a primera fila, Mary Kingsley durant la seva estància a Calabar, al costat de lady MacDonald i Sir Claude MacDonald. En segona fila, sense barret, Roger Casement, el diplomàtic d'origen irlandès que despertà la consciència de Joseph Conrad sobre els horrors de l'Estat Lliure del Congo (veure nota d'autor nº 26).

Al mes d'abril de 1895 decidí marxar a la remota regió d'Okoyong (actual estat de Cross River, sud de Nigèria), on vivia la missionera escocesa Mary Slessor¹⁴, una altra dona que vivia entre poblacions

¹⁴ Mary Mitchell Slessor (1848-1915) va ser una intrèpida missionera escocesa que treballà a Nigèria. La seva mare era una presbiteriana devota que llegia el *Missionary Record*, una revista mensual que informava als membres sobre les activitats i necessitats missioneres. Slessor es va interessar per la religió i quan va sentir que el famós missioner i explorador David Livingstone havia mort, decidí que volia seguir els seus passos. Es va unir a la *Presbyterian Church's Foreign Mission Board* i l'any 1876 va ser assignada a Calabar, on vivien els Efik. Ràpidament aprengué la seva llengua i es guanyà la confiança i acceptació dels indígenes locals, amb la qual cosa pogué difondre el cristianisme promovent els drets de les dones i la protecció dels nens, aconseguint reduir la pràctica comuna d'infanticidi de bessons entre els habitants de l'ètnia Ibibio.

Tres anys després va emmalaltir greument de malària i va haver de tornar a Escòcia, on s'hi va estar setze mesos recuperant-se. Passat aquest temps tornà a Nigèria i continuà la seva tasca evangelitzadora. A l'agost de 1888, Slessor va viatjar a la regió d'Okoyong, una zona on havien assassinat diversos missioners. Ella va pensar que el que volia ensenyar no era dolent i el fet de ser dona semblaria menys amenaçador per aquelles tribus encara lliures. Durant 15 anys, Slessor visqué amb els nadius d'Okoyong, vivint de manera senzilla en una casa tradicional i fent amistat amb tothom. La seva feina es basava en la resolució de disputes, foment del comerç, establir canvis socials i introduir l'educació occidental. Al llarg dels anys va patir diverses crisis palúdiques que l'obligaven a anar-se'n a Escòcia per restablir-se, però ella sempre tornava a l'Àfrica. Finalment, el gener de 1915 va patir un nou i sever atac palúdic i va morir.

autòctones, amb poca companyia i sense marit. Slessor ja era una institució, tant a la selva, on li deien “Eka Kpukpro Owo” (Mare de Tots el Pobles), com a Anglaterra, on era coneguda com la "reina blanca d'Okoyong". A Ekenge (actualment petita població camerunesa), la missionera va ajudar molt a Mary en els seus estudis etnogràfics i li donà informació sobre el fetixisme i altres costums del pobles igbo, ibibio i efik que vivien a la regió.

En aquesta trobada, Kingsley va saber del costum de matar els bessons, que Slessor estava decidida a aturar. El naixement dels bessons es considerava una terrible maledicció, ja que els indígenes estaven convençuts que el pare d'un dels infants era un esperit maligne i que la mare havia estat culpable d'un gran pecat. Com no es podia determinar quin dels dos nens bessons era fill de l'esperit, els indígenes solien abandonar-los tots dos al bosc. Slessor va adoptar tots els nens que trobà abandonats i els enviava a la central de la Missió perquè els protegissin i cuidessin. Va salvar centenars de bessons que haurien mort de fam o menjats pels animals. Un cop, Slessor salvà un parell de bessons, nen i nena, però el primer no va sobreviure i llavors va prendre la nena com a filla seva i li posà el nom de Janie.

Després d'aquesta visita, Mary continuà viatge cap al delta del riu Níger per tal de recollir els espècimens que li havia encarregat el Museu Britànic, i allà trobà espècies de peixos desconegudes fins el moment. Però no va poder romandre massa temps en aquest territori degut als atacs de tribus hostils; i davant la inestabilitat de la regió va optar per centrar les seves investigacions en el Congo francès.

Aquí començà un dels viatges més durs i emblemàtics de Kingsley. Poques persones occidentals havien realitzat el viatge que acabava d'iniciar, tan sols l'explorador francès Pierre Savorgnan de Brazza i el franco-americà Paul Belloni du Chaillu. El 5 de juny, Kingsley s'embarcà al petit vaixell de vapor *Mové* per remuntar el riu Ogooué, una ruta que ja era comercial gràcies a la companyia Hatton & Cookson, sota la que es va posar al seu servei, i que li permeté continuar amb la recollida de peixos i insectes valuosos.

Mary explicà que en el curs baix de l'Ogooué, prop de la desembocadura, «la cala de Falaba és coneguda pels seus mosquits. Al capvespre, els passatgers negres fan aparatosos preparatius per rebre el seu atac: lliguen les seves resistents mosquiteres als muntants i a la cuina del vaixell. Els seus plans es veuen constantment interromputs pel maquinista blanc que, alarmat, no para de passejar-se entre ells; i és que sap que quan s'acumulen massa persones en un mateix costat, el vaixell ho nota i les seves calderes s'inflamen. La conversació i l'atmosfera estan plens de mosquits. Qui més hem patit els seus atacs concloem que junt al curs baix de l'Ogooué, Nova Orleans és el pitjor lloc en aquest món».

Més amunt de l'Ogooué, a la fàbrica de Hutton and Cookson, l'escenari no va millorar: «Prenc seient per contemplar la bellesa salvatge del paisatge fins l'hora de dinar. Tanmateix, aquesta idea no arriba a materialitzar-se: en un obrir i tancar d'ulls els insectes m'han crivellat el coll i me n'adono que tot està infestat de mosquits i simúlids que fan que sigui impossible contemplar res. Mai en la meua vida havia vist tantíssims mosquits i simúlids junts».

Passats quinze dies canvià de vaixell, ara l'*Eclairer*, amb el qual va navegar fins Lambaréné amb la intenció d'endinsar-se en els poblats fang¹⁵, que es trobaven en una

¹⁵ Els fang son una ètnia nombrosa, al voltant de quatre milions de persones, distribuïts pel Camerun (23% de la població); Congo (38%); Gabon (33%); Guinea Equatorial (75%) i São Tomé (10%).

zona no cartografiada i absolutament desconeguda pels europeus, que els consideraven com a temibles caníbals: «El canibalisme dels fang, malgrat ser un hàbit freqüent, no em sembla que representi un perill per als blancs. La única molèstia consisteix en tractar d'impedir que algun dels teus acompanyants negres sigui menjat. N'hi ha que diuen que es mengen als seus familiars, però no és cert que ho facin. El que sí fan és menjar-se als familiars dels seu veïns, als qui ofereixen a canvi els seus propis morts». La realitat és que els fang la varen ajudar i acollir meravellosament, donant-se entre ells una relació molt especial.

Quan va arribar a la missió de Talaguga, un lloc imponent però amb un paisatge lúgubre igual que el seu nom, que significa "porta de la misèria" i semblava molt apropiat, Mary es dedicà novament, amb la col·laboració dels fang, a col·leccionar peixos, que tenien formes estranyes i eren molt diferents als de Lambaréné: «Aquella tarda varen aparèixer diversos nadius amb alguns exemplars. Vaig pagar per ells preus desorbitats, com sol passar

quan s'obre un mercat amb tan èxit, i gairebé em vaig tornar boixa cercant botelles i licor per conservar-los. Em varen proporcionar ginebra, però no n'hi havia tanta com per preservar en el seu interior tots aquells exemplars. Afortunadament, Monsieur Forget vingué en el meu ajut i em donà una botella d'alcohol del dispensari.

»Els dies següents els vaig passar regatejant amb els fang, que em varen portar peixos en grans quantitats. Demanaven igualment preus exagerats, però confesso que em divertia regatejar amb ells, i aquest negoci va fer que ens coneguéssim el uns als altres, de manera que quan ens trobàvem en el curs de les meves llargues caminades, en les que anava a caçar coleòpters als matolls que havia rere la missió, ens reconeixíem sense sorprendre'ns ni espantar-nos mútuament».

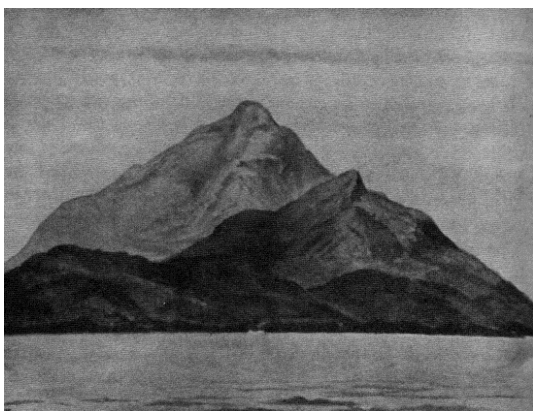
Després d'això, i ja de tornada, va passar pels ràpids de Boko Boko en el riu Ogooué i es dirigí al llac Ncovi, on va agafar unes grans cuques de llum que s'arrossegaven pel terra cobert de l'herba que agrada als hipopòtams. En aquest lloc veié «una cosa estranyíssima: de la selva que havia més enllà de la riba del davant va sortir volant una bola violeta de la mida d'una taronja petita. Quan arribà a la sorra va començar a voletejar aquí i allà a pocs centímetres del terra. Uns minuts després, una altra bola que emetia una llum semblant va sortir del darrera d'unes illes i se li va apropar. Es varen perseguir d'un costat a l'altra de la platja, de vegades donant voltes una al voltant de l'altre. Em vaig apropar amb la canoa pensant que es tractava d'algun tipus nou d'insecte lluminós (i encara ho penso). Quan vaig arribar a la platja on es trobaven, una d'elles va sortir volant vers la selva i l'altra cap a l'aigua. Vaig seguir a aquesta darrera en la canoa, doncs el llac era molt profund en aquella zona; però quan ja gairebé creia que la tenia, es va submergir dins l'aigua i vaig veure com el seu fulgor desapareixia a les profunditats¹⁶».

¹⁶ Certament aquesta va ser una troballa "estranysíssima" i difícil de determinar. Per la mida, "una bola de la mida d'una taronja petita", és difícil imaginar-se que pogués ser un insecte, ja que seria força gran. La

En direcció al riu Rembué notà la terrible irritació d'una picadura: «La inspecció de la part afectada revelà la presència d'una paparra d'enormes dimensions amb el cap clavat a la carn; buscant a l'interessant paràsit en vaig trobar tres més, i treure-me-les de sobre em costà moltíssim treball i em va causar un gran dolor, doncs no solament produeixen sensació d'irritació en la zona on s'agarren, sinó també una espècie de dolor reumàtic que s'estén des del lloc de la picadura».

En aquella regió va trobar nadius malalts de pian, «i semblava evident que es donava una epidèmia; hi havia molt casos de "dum" amb diversos símptomes, evidentment, piles d'úlceres¹⁷. També vaig veure un home que algun professional entusiasta hauria denominat "un cas esplèndid" de filaria, amb tota l'escleròtica d'un ull ple de petits cucs que no paraven de moure's; i un grup d'ells que creuava pel pont del nas en direcció a l'altra ull per sota de la pell, como si fos el pont d'unes ulleres¹⁸».

Finalment, Mary Kingley va arribar a Libreville i d'allà es dirigí a la petita illa de Corisco, al nord d'aquesta ciutat, per capturar més peixos i crustacis, un lloc igualment insalubre on la majoria de la població patia febres. Posteriorment va desplaçar-se al Camerun per complir un dels seus somnis: pujar la gran muntanya "Mungo Mah Lobeh", el Tron del Tro, el mont Camerun, de 4.040 metres, en realitat un volcà actiu prop del golf de Guinea que havia estat coronat pel seu admirat capità Burton.

Vista del mont Camerun des del mar, al nord-oest.

L'ascens el va iniciar el 20 de setembre de 1895. Després de moltes penúries i entrebancs, abandonada per tots els seus portadors excepte dos, el 25 de setembre Mary va arribar al cim de la muntanya, per una ruta mai utilitzada anteriorment per cap europeu. Sens dubte fou la primera dona blanca en arribar al cim del pic més alt de l'Àfrica Occidental. Aquella mateixa nit,

Mary explicava que «durant hores han aparegut piles d'escarabats cornuts, dels que tenen pues al dors; no deixaven de pujar per les meves mantes i quan jo volia fer-los fora amablement, emetien un horrible so agut i em plantaven cara, presentant les banyes de manera desafiant».

Després d'aquest viatge, Mary va tornar a Anglaterra, on arribà el 30 de novembre de 1895. Havien arribat notícies de les seves aventures i fou rebuda per una multitud de periodistes que desitjaven entrevistar-la. Va omplir el seu apartament d'enyorances, decorant-lo amb fetitxes, talismans, màscares i fins i tot posant la calefacció a temperatures pròpies del tròpic.

llum violeta que desprenia tampoc ofereix gaire idea del que podria ser, i menys que una d'elles es submergís dins l'aigua i el "fulgor desaparegués al fons del llac". Hi ha coleòpters aquàtics que poden volar, com per exemple els de la família Dytiscidae o Hydrophilidae, però desconec si hi ha alguna espècie que sigui luminescent i que tingui una mida tan gran.

¹⁷ El pian, també conegut amb els noms de buba o frambesia, és una malaltia causada per un bacteri, l'espироqueta *Treponema pallidum*.

¹⁸ Es tracta de la malaltia coneguda com a loaisis o "edema de Calabar", provocada per cucs de l'espècie *Loa loa*, coneguda com a "ull africà". Aquests cucs són transmesos a l'home a través de la picada d'algunes espècies de tàvecs.

Els següents mesos els dedicà a explicar les seves experiències i escriure un primer llibre, *Travels in West Africa*, publicat el 1897. Malgrat les seves 750 pàgines, immediatament es convertí en un èxit de vendes, essent reeditat en quatre ocasions en només sis mesos. Mary va ser coneguda llavors com la "reina d'Àfrica".

A mitjans de 1896, Mary es va sotmetre a una sessió fotogràfica amb un decorat de cartró pedra a l'estudi d'Edmons Hull, a Holland Park Avenue. Aquesta va ser la foto que la va fer famosa, i en ella va escriure la següent dedicatòria: «Retrat melancòlic d'algú que es va esforçar sempre per ser equànime amb els demés».

L'èxit notable d'aquesta obra es degué, en gran part, al vigor de la seva escriptura, que amb l'aparença d'un fil estrany, mai no s'esvaeix del seu veritable propòsit: completar l'obra que el seu pare havia deixat inacabada. Sobre el seu mètode va dir que «senzillament tinc el poder de treure de les meves criatures, blanques o negres, les seves virtuts, de manera honorable i afortunada per a mi. El motiu per dirigir-me a l'oest africà va ser l'estudi, el de les idees i les pràctiques natives sobre religió i dret, i el desig de completar un gran llibre, el que el meu pare George Kingsley havia deixat inconclús després de morir». Sobre el seu pare va dir que «el treball que va fer semblava prometre una carrera de gran brillantor i distinció, una promesa que per desgràcia mai va ser completament satisfeta». En realitat, George va escriure uns quants fragments dispersos i no pas un tros del gran llibre de Mary. Ella va fer que es complís el somni i el desig del pare.

Un tret destacable de Mary Kingsley va ser el seu agut i irònic sentit d'humor, per exemple quan va explicar que «si m'hagués vestit amb roba masculina m'hauria clavat les estakes i hauria mort. En canvi, a excepció d'uns quants morats, allà estava jo, amb la faldilla de tela ben gruixuda arrugada i assegurada sobre nou estakes d'eben d'uns quaranta centímetres i cridant perquè em traguessin d'allà¹⁹».

L'entorn selvàtic en què es va moure la captivà profundament i ho va saber explicar així: «La majestuositat i la bellesa del paisatge em varen fascinar tant que em vaig quedar allà contemplant-lo, amb l'esquena recolzada en una roca. No imaginin que tot allò va fer sorgir de la meva ment les complexes reflexions poètiques que la bellesa natural desperta en la ment de les persones; això és una cosa que mai succeeix. El que jo vaig experimentar va ser la sensació de perdre el sentit de la individualitat, oblidar qualsevol record de la vida humana, amb les seves penes, preocupacions i dubtes, i passar a formar part de l'atmosfera que m'envoltava. Si hi ha un paradís, el meu és aquest; és més, crec fermament que si em deixessin el temps suficient davant d'una escena com aquella, o sobre la coberta d'un vaixell davant d'una cala africana, contemplant com el fum de la xemeneia i els pals del vaixell oscil·len ociosament retallats sobre el cel, em trobarien morta i sense ànima».

¹⁹ Mary va caure en una trampa per animals, un forat a quatre metres i mig per sota del nivell del terra. Al fons hi havia tot d'estakes punxegudes per travessar la bèstia que hi pogués caure. Els seus guies i portadors la varen treure del forat amb l'ajut d'una liana.

Paisatge que envolta el riu Ogooué (photo@jbdodane)

En canoa pel riu Ogooué.

Ella va escriure que per ser feliç només necessitava «un riu de l'Àfrica occidental i una canoa per sentir un plaer autèntic». Això, però, comportava tota una sèrie d'aventures i també perills, dels quals el seu llibre n'està farcit: «El nostre primer dia de marxa va ser

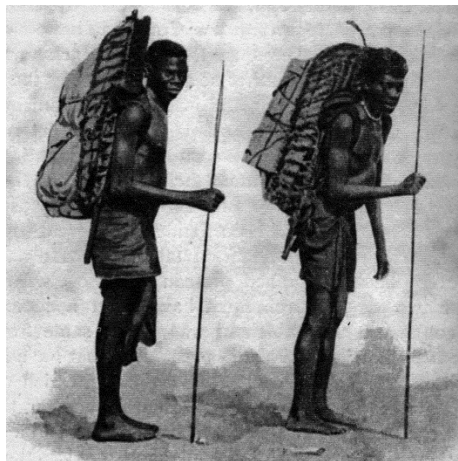
realment dur i llarg. Senders, com a tals, no en varem trobar ni un. Hora rere hora, kilòmetre rere kilòmetre, varem caminar per una senda profunda, densa, angoixant. La marxa dels fang, sens dubte els africans més veloços i resistents que he conegut, va esgotar també als meus ajumba²⁰, més lents, i potser per més civilitzats, menys destres, gairebé com jo mateixa, per valer-se en terres tan difícils. Els ajumba son, per descomptat, excel·lents navegants de riu, i així m'ho varen demostrar des de Arevooma, a la regió on havíem pres contacte amb els fang; però per la selva no semblaven tan forts ni tan frescos. Inclús vaig creure que algun d'ells emmalaltiria. Els fang, al contrari, es mostraven en aquell ambient como peixos en l'aigua, donava gust veure'ls sortejar com si res obstacles, arbres caiguts, vegetació extenuant o pedregars de la mida d'autèntiques roques de penya-segats».

«Crec que, en realitat, el que ens va salvar a tots, paradoxalment, va ser la gana dels fang: cada dues hores, més o menys, feien una parada i menjaven alguna cosa de la que portaven als seus sarrons, per així dir-ho, alguna cosa del que ens varen oferir i també varem menjar nosaltres, doncs sabíem que era només peix i carn d'hipopòtam. Després d'un trago d'alcohol, es fumaven una pipa de tabac, tranquil·lament i relaxada, i un altra cop a caminar. Varem sobreviure, o al menys varem aguantar el seu ritme infernal, sense dubte per alimentar-nos tantes vegades com ells, encara que també acudíem a les nostres vitualles. I a seguir els fang a través de la selva, como si fossin l'estel que ens guiés, l'estel de la nostra bona sort.

»La bona estrella em va guiar també aquella tarda, ja avançada, del nostre dia de periple selva a través, quan vàrem baixar amb molta cura per un barranc. Sota hi havia diversos elefants, uns cinc, potser sis. I vaig veure arribat el moment de demostrar a aquells homes qui era jo. Mai abans havia disparat amb escopeta contra cap animal, només

²⁰ Poble del Gabon que viuen als voltants del llac Azingo.

contra alguna ampolla, i mai vaig suposar que fos capaç d'encertar un animal, per molt gran que fos. Però en aquell punt i hora, quan vàrem estar a certa distància dels elefants, vaig demanar el rifle a un dels meus homes; me'l vaig tirar a la cara, em vaig apropar una mica més, vaig apuntar al cap d'aquell elefant i vaig prémer el gatell... i el gegantí animal caigué mortalment ferit, davant la meva sorpresa i l'admiració dels meus homes i dels fang. A partir d'aquella acció, cap d'ells podria explicar que havien hagut de salvar una dameta europea de l'atac furiós d'un elefant, ja que el altres pobres i nobles animalots, en sentir la detonació, varen sortir en estampida.

Portadors fang que acompanyaven Mary Kingsley.

»Mai hagués cregut que aquestes coses poguessin passar d'una manera tan senzilla, però va ser tal i como ho explico. Em sentia molt orgullosa de com em miraven els meus homes i els fang. En el futur, res podrien reprotxar-me si m'entretenia més del compte recollint plantes de cuscuta, que n'hi havia a piles, i que també volia emportar-me a Anglaterra, encara que ja fossin seques, doncs les seves aplicacions medicinals a l'Àfrica atreïen l'atenció de molts investigadors.

»Varem seguir per zones cada cop més difícils de transitar: en algunes rodejats de pantans, i el que és pitjor, d'arenas movedisses. Anàvem en fila índia, presos de la ma, jo com un home més, i crec que així em consideraven després de la història amb l'elefant. Ens ajudàvem i evitàvem males passes o socorriem ràpidament al que tingués la desgràcia de caure en una d'aquelles trampes, terriblement mortals, amb què la natura ha dotat el cor de la selva africana.

»Després, en terres menys perilloses, una nova parada per menjar. I varem seguir, fins un punt de la selva, en un fangar, on hi havia un altra grup d'elefants rebolcant-se. Llavors Kiva, el més valent caçador d'elefants segons me l'havien presentat, i potser considerant-me ja del seu gremi, em va avisar perquè els observés. Sugerí que ens acostéssim més, però ho va rebutjar, tot dient que, en cas de fer us novament del rifle, potser no disposaríem de munició suficient i seria precís guardar-la per situacions d'emergència. Estava clar que, en parlar de munició, es referia únicament a la seva i a la meva, sense tenir en compte la que duïen els ajumba, els igalwa²¹ i els altres dos fang que ens acompanyaven. Així que ens varem limitar a veure como aquells elefants prenien pacíficament el seu bany de fang, amb les seves potes enormes i aquelles trompes que s'enllaçaven suposadament per saludar-se en senyal d'amistat i alegria.

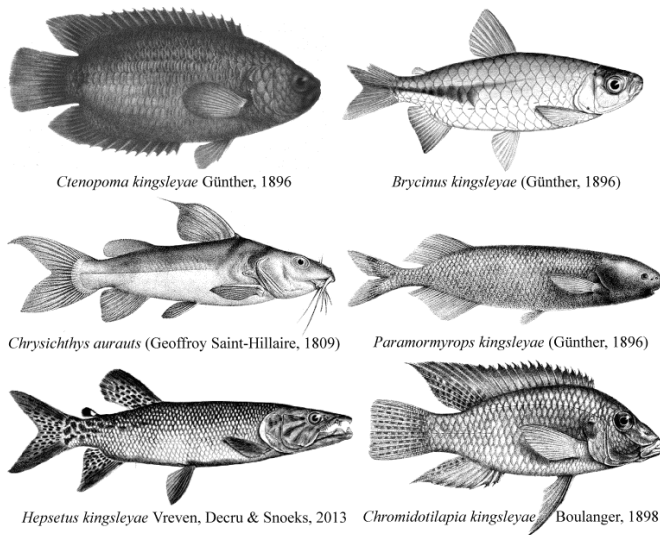
»Crec que aquella mostra de deferència que m'oferí el fang va molestar una mica els meus ajumba. El menyspreu que els va fer a propòsit dels elefants, considerant que només ell i jo érem capaços d'obrir foc contra els pobres animals amb alguna garantia d'èxit, va fer petjada en el seu ànim. Bé, ja se'ls passaria...».

Kingsley trobà altres desafiaments a part del terreny i dels elements, i va haver d'enfrontar-se a depredadors perillosos que podien ser mortals: en una ocasió, un gran cocodril va començar a pujar per la seva canoa fins que va haver de donar-li un cop al musell amb la seva pala de remar i marxà ràpidament d'aquell lloc.

²¹ El igalwa vivien a la part baixa del riu Ogooué, a la bora de la seva desembocadura.

Un altre predador, dels més temuts, va fer-li agafar molta por. En mig de la selva, intentant amagar-se d'un tornado, gairebé va topar amb un lleopard: «La pluja ferotge ens va estremir, s'esquinçaven les fulles i les flors i tot es va esborrar. Feia un temps horrible i jo pujava amunt per sobre de moltes roques; a sota, només un barranc molt fondo i un rierol. Els meus ulls varen mirar a través de les esclertes de les roques i allà estava, a un metre de distància, o poc més, un gran lleopard. Estava estirat al terra, amb el magnífic cap tirat enrere i amb els ulls tancats. Les potes davanteres les estirava i remenava la cua. En quant ho vaig veure, vaig tirar roques a baix, recordant què es deia dels lleopards, que afortunadament no tenen un gran olfacte. Va ser un immens plaer veure aquesta gran criatura que estava tan evidentment atemorida i desconcertada per la pluja intensíssima i l'esclat de llamps que arribaven als recons més profunds del bosc».

Kingsley viatjava amb flascons i formol per recol·lectar els peixos que li havia encarregat el Museu Britànic; alguns d'ells eren exemplars rars que varen ser classificats més tard pel Dr. Günther, i a alguns d'ells els va posar el nom d'espècie “*kingsleyae*” en honor seu; i també es sap que va portar al Zoo de Londres un rèptil viu.

Peixos descoberts per Mary i al que es va posar el nom d'espècie *kingsleyae*. Aquestes espècies tenen diverses sinonímies, totes a càrrec d'Albert Günther; això podria estar motivat pel mal estat en que varen arribar aquests peixos al *British Museum*, que haurien dificultat la seva classificació i s'haurien produït confusions: *Ctenopoma kingsleyae* Günther, 1896 té com a sinonímia *Anabas kingsleyae* (Günther, 1896); *Brycinus kingsleyae* (Günther, 1896) té com a sinonímies *Alestes kingsleyae* Günther, 1896 i *Myletes kingsleyae* (Günther, 1896); *Paramormyrops kingsleyae* (Günther, 1896) té com a sinonímies *Marcusenius kingsleyae* Günther, 1896; *Mormyrus*

kingsleyae Günther, 1896 i *Brienomyrus kingsleyae* (Günther, 1896). *Chrysiichthys auratus* (Geoffroy Saint-Hilaire, 1809) té una sinonímia: *Chrysiichthys kingsleyae* Günther, 1899.

Els insectes varen ser igualment recol·lectats però es coneix poc sobre el seu abast. Mary en parla poc a la seva obra, tot i que en diverses ocasions fa referència a les caceres d'escarabats. Sabem que hi ha una espècie de coleòpter i un altre d'ortòpter nominats amb el seu nom: en el primer cas es tracta de *Pseudictator kingsleyae*, nom posat per l'entomòleg francès Pierre Juhel l'any 2015²²; i *Cosmoderus kingsleyae*, espècie classificada per William Kirby²³.

²² Aquesta data tan tardana en la classificació d'un exemplar que hauria estat recollit per Mary Kingsley a finals de segle XIX, fa suposar que la col·lecció que ella hauria portat no es va revisar tant bon punt va arribar al *British Museum*, tot el contrari del que va succeir amb els peixos, que ràpidament varen ser estudiats i classificats.

²³ William Forsell Kirby (1844-1912) fou un entomòleg anglès, nascut a Leicester, que va pertànyer a la *Entomological Society* de Londres des de 1861, i durant anys en va ser el seu secretari. Entre 1867 i 1879 va ser conservador del *Museum of the Royal Dublin Society*, i a partir d'aquesta darrera data va treballar al *British Museum (Natural History)*, on hi va romandre fins la seva jubilació (1909).

Va estudiar diversos ordres d'insectes, que inclouen Lepidoptera, Odonata, Hymenoptera i Orthoptera, i publicà llibres de divulgació popular i nombrosos articles sobre entomologia. Una de les seves obres

Pseudictator kingsleyae Juhel, 2015 *Cosmoderus kingsleyae** (Kirby, 1896)

Esquerra: *Pseudictator kingsleyae* Juhel, 2015.

Dreta: *Cosmoderus erinaceus* Fairmaire, 1858. Sinonímia de *Cosmoderus kingsleyae* Kirby, 1896.

Dos anys després que aparegués la seva obra *Travels in West Africa*, es publicà una segona, *West African Studies* (1899), també per l'editorial MacMillan. Va ser ben rebuda pel públic però va provocar encara més suspicàcies i de vegades rebuig que la primera.

A part de les aventures que visqué Mary Kingsley i dels llocs que conegué, els seus dos treballs contenien relats innovadors sobre «aquest sistema intricat que trobem entre els africans, i com ens agrada parlar de bruixeria, fetitxisme o yu-yu, i on incloem les cerimònies d'iniciació i la decoració corporal».

Fotografia de Mary Kingsley als voltants de 1897. Apareix en el frontispici del seu segon llibre, *West African Studies*.

El seu treball va fer molt per desmitificar la vida al continent africà, com la defensa del canibalisme, que en una ocasió el va reduir a l'elecció del menú: «El fang no és un caníbal per motius de sacrifici, ell ho fa segons el seu sentit comú: la carn d'home es bona per menjar, molt bona, i els agradaria que la provéssim».

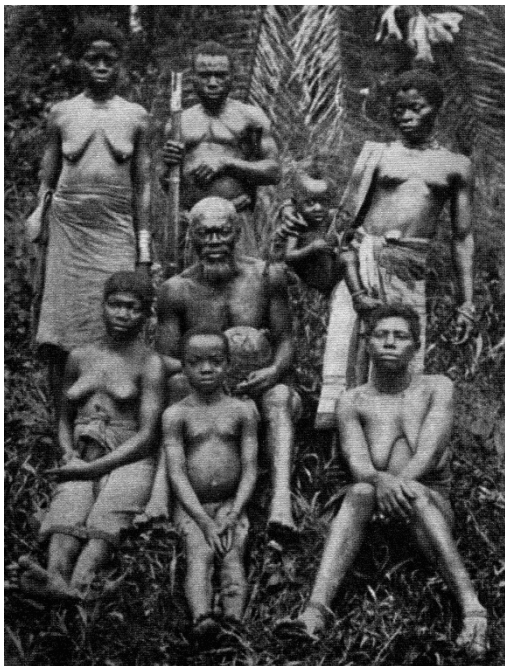
Kingsley va molestar l'església anglicana quan criticà els missioners pel seu empeny en canviar als africans, convertir-los i corrompre la seva religió: «No diré que

un país pintat de verd o groc es pugui considerar una invitació per fer-li una visita, però és possible que aquests colors delatin la falta de sentit artístic del cartògraf. De manera que em vaig dedicar amb gran fervor a llegir llibres que parlaven de les missions, i vaig descobrir que el que aquella bona gent feia en les seves cròniques no era pas descriure el país en què vivien, sinó explicar com avançaven cap el que havia de ser; i com era de necessari que els lectors fessin més donacions sense parar-se a pensar en la reduïda quantitat d'ànimes convertides comparada amb la gran quantitat dels diners lliurats».

Va parlar i defensar diversos aspectes de la vida africana que varen commocionar molts anglesos, com la poligàmia, que segons ella es practicava per necessitat. Per exemple, explicà que «furioses masses d'infàmia, degradació i destrucció s'expandeixen per tota la costa nativa com a conseqüència natural de l'abandó d'una poligàmia ordenada per una monogàmia desordenada».

cabdals va ser *Synonymic Catalogue of Orthoptera in the collection of the British Museum* (1904, 1906, 1910), un catàleg complet sobre les espècies de tot el món que va ser referència durant cent anys.

Kirby tenia diversos interessos a part de l'entomologia. Aprofitant la seva habilitat excepcional per les llengües (parlava finlandès, danès, holandès, alemany, italià, persi, portuguès, rus, castellà i suec), va publicar diverses obres sobre història natural, botànica, evolució, folklore, misticisme i poesia. Va traduir a l'anglès una obra èpica fina, *Kalevala* (La terra dels herois) i va proveir de nombroses notes d'autor la traducció de Sir Richard Burton de les *Arabian Nights*.

Retrat de família d'un cap fang.

Després de viure amb els africans, Kingsley es va adonar directament de com funcionaven les seves societats i que la prohibició de costums com la poligàmia era perjudicial per a la seva forma de vida. Els missioners a l'Àfrica sovint requerien als homes convertits que abandonessin totes les dones excepte una, però això deixava aquelles dones i nens sense el suport d'un marit, cosa que generava immensos problemes socials i econòmics.

Va comprendre, per exemple, que la poligàmia i l'esclavitud domèstica responien a necessitats específiques. Pel que fa a la primera, Kingsley sostenia que «és totalment impossible que una dona faci tot el treball d'una casa, les tasques

son enormes: cuidar els nens, preparar i cuinar els aliments, recollir el làtex dels arbres del cautxú i portar-los al mercat, agafar aigua dels torrents, cultivar les plantacions, etc.». Però així i tot, diverses dones per marit no eren suficients per a conrear aquestes plantacions, de manera que «entre els negres de la costa oest d'Àfrica, el sistema d'esclavitud és la base essencial de la societat».

Argumentava que «un home negre no és pas un blanc subdesenvolupat de la mateixa manera que un conill no és una llebre sense desenvolupar». A més, afirmà que ella «no considerava els nadius com a inferiors... sinó amb un tipus de mentalitat diferent a la de l'home blanc; a la seva manera, un tipus de mentalitat molt acceptable». Kingsley descrivia l'africà com una persona i no pas com un salvatge al que calia civilitzar.

Quan tornà a casa, el novembre de 1895, Kingsley fou rebuda pels periodistes, delerosos per entrevistar-la. Tanmateix, els informes que varen rebre sobre el seu viatge no els va agradar i els diaris la presentaren com una "dona nova", una imatge amb la qual ella no hi va estar gens d'acord. Es convertí en un personatge molt popular, una cosa que acceptà amb recel degut a la previsible manipulació de la premsa sensacionalista que, lluny de destacar els seus èxits científics i les seves investigacions etnològiques, s'esmerçava en subratllar el seu caràcter massa excèntric per l'època.

Les creences de Kingsley sobre l'imperialisme cultural i econòmic dels britànics són complexes i encara avui àmpliament debatudes pels estudiosos. Tot i que, d'una banda, considerava les persones i cultures africanes com aquelles que necessitaven protecció i preservació, també creia en la necessitat de la influència econòmica i tecnològica britànica i el govern indirecte. Va insistir en la idea que alguns treballs a l'Àfrica occidental havien de ser completament duts per homes blancs. Tanmateix, en la seva obra *Studies in West Africa*, escrigué que «encara que seguim les teories darwinistes, dubto si l'evolució, seguint una línia normal i ordenada, amb fetixes a una punta i el cristianisme a l'altra, representi el veritable estat de les coses».

Inclús en referir-se al tema del consum abusiu d'alcohol per part dels nadius, creia que tenia molt més a veure amb la pèrdua de beneficis que podia causar el seu estat d'embriaguesa que no pas amb l'intent d'eliminar les males temptacions. Va escriure que «no dubto en afirmar que, en tota l'Àfrica occidental, en una setmana, no hi ha ni una

quarta part de la quantitat de borrarxos que podem veure qualsevol dissabte a la nit, en un parell d'hores, a la Vauxhall Road de Liverpool».

Imatge dels fang, coneguts com a tribu canibal, apareguda en el *Travels in West Africa*.

De tota manera, Kingsley va ser molt de la seva època i no tingué cap problema en acceptar l'imperialisme com a tal. De fet, es va enorgullir que Gran Bretanya tingués un poder imperial i se sentia còmoda no únicament entre els comerciants d'aquestes regions, sinó amb els "antics imperialistes". El que realment la molestava era la forma com s'exercia el poder colonial, com per exemple quan es referia a la impopular "tributació per

cabana" que es cobrava a Sierra Leone, com a forma preferida de recaptar ingressos per a l'administració colonial. Kingsley argumentà que aquest pagament regular era simplement injust, ja que segons les lleis africanes contravenia el dret de possessió.

Esquerra: Poblament de l'alt Ogooué; Dreta: Fent un encanteri en la mateixa regió. Tret del capítol "sobre fetitxes" de *Travels in West Africa*.

Mary desitjava un enfocament britànic basat en la justícia i el respecte per a les institucions natives, més que no pas la imposició d'un sistema estranger; que estigués basat en la cooperació per obtenir un benefici mutu en lloc de l'explotació. Proposant el que seria un paper indirecte per part dels socis comercials, va parlar del «govern d'Àfrica fet pels africans». Això li portà diversos problemes, entre ells que alguns diaris d'orientació colonial, com *The Times*, amb la periodista Flora Shaw²⁴ al capdavant, es neguessin a publicar ressenyes de les seves obres.

Sens dubte, quan Kingsley anà a l'Àfrica, es va beneficiar del sentit de l'autoritat del poder colonial, en mans d'homes, cosa que dificultava mantenir la seva personalitat femenina. Ella mateixa va optar per actuar com un «home blanc», no només per portar a terme una expedició sinó també pel comerç. Mary no era una dona rica, pertanyia a la burgesia intel·lectual, i va haver de finançar-se el viatge comprant i venent marfil i cautxú; i aquesta pràctica la va ajudar per recolzar-se i guanyar-se l'acceptació dels

²⁴ Flora Louise Shaw (1852-1929) va ser una periodista britànica i escriptora. Ella suggerí, amb èxit, el nom de "Nigèria" per referir-se al territori anomenat *British Protectorate on the Niger River*.

pobles tribals. Un cop va dir que «vaig comprar uns collarets de pèl d'elefant a una de les dones del cap, i a canvi li vaig donar el meu mocador de seda vermella i un parell de coses més²⁵».

Mary va patir encara un tema més greu i personal. Assistia a nombrosos sopars de beneficència, i en un d'aquests conegué Matthew Natan, un jove del Cos d'Enginyers que posteriorment seria Governador de Sierra Leone, amb qui la simpatia va sorgir immediatament. Però l'amor es va acabar degut a les opinions polítiques divergents que ambdós sostenien. Ell frenà súbitament la correspondència amb Mary i va desaparèixer de la seva vida quan es va publicar el *West African Studies*, on proposava un govern conjunt de colons i africans, una administració colonial compartida entre experts britànics i caps nadius²⁶. Mary havia dit que entenia el fenomen de l'atracció entre dos éssers pel que havia llegit als llibres, però no pas per haver-lo experimentat. Semblaria, doncs, que va conèixer la química de l'amor però no pas la seva física.

De les escasses propostes que li varen fer els homes al llarg de la seva vida, Mary recordaria l'efectuada per un comerciant negre del riu Rembué anomenat Obanjo, més conegut com a capità Johnson. Després de passar amb ell diversos dies sobre una barcaça proveïda d'una rudimentària vela, Obanjo li demanà que seguissin junts i li va prometre una vida de «molt paisatge, molta gent, elefants, lleopards i goril·les». Malgrat que l'aparença del capità li feia pensar en un ós, Mary inclogué Obanjo entre el limitat grup d'homes en els que podia confiar: «Encara considero la possibilitat d'acceptar la seva invitació», va assegurar un dia a Londres, «subjugada encara pel record dels estels de la nit africana reflectint-se en el riu Ogooué».

Kingsley va expressar les seves opinions no únicament en els seus dos llibres sinó també en conferències per tot el país. Les dues primeres es varen celebrar a la *Scottish Geographical Society* i la *Liverpool Geographical Society*, on ella va seure en un seient i un dels membres masculins de la Societat llegí la seva conferència. Més tard, però, va llegir els seus propis escrits i es convertí en la primera dona en dirigir-se directament als seus oients, a les Cambres de Comerç de Liverpool i Manchester. A Newcastle va donar una conferència davant 2.000 persones; a Dundee davant 1.800, i la resta amb expectacions similars. El profund coneixement que demostrà sobre els assumptes africans i la notorietat que aconseguí, la varen portar a compartir taula amb personalitats

²⁵ En els dos primers viatges a l'Àfrica, Mary vestia de cap a peus amb el negre rigorós que havia usat des que els pares van morir, tot i que en dues ocasions va fer menció de portar un mocador de seda vermell.

²⁶ El Tinent Coronel Sir Matthew Nathan (1862-1939) va ser un soldat anglès, d'origen jueu, nascut a Paddington (central London). Fou educat a la *Royal Military Academy* de Woolwich i després enviat a la *Royal Engineers* (1880). Continuà la seva formació a l'Escola d'Enginyeria Militar de Chatham entre 1880-1884 i posteriorment va ser enviat a expedicions militars al Sudan (1884-1885) y Lushai, Índia (1889-1894). Fou ascendit a Capità el 1889 i es convertí en Secretari del Comitè de Defensa Colonial entre 1896-1898 i ascendit a Major aquell darrer any.

Tingué moltes responsabilitats dins l'Administració colonial i va servir com a Governador de Sierra Leone (1899-1900), Costa d'Or (1900-1903), Hong Kong (1903-1907), Natal (1907-1909) i Queensland (1920-1925). Va ser Subsecretari a Irlanda entre 1914 i 1916; i responsable, juntament amb el Secretari General, Augustine Birrell, de l'administració d'Irlanda en els anys immediatament anteriors a l'Aixecament de Pasqua (Easter Rising) del 24 d'abril de 1916. Poc després va haver de dimitir, acusat de no respondre amb contundència a l'aixecament irlandès i de no haver sabut evitar-lo.

Amb tota seguretat, Mary mai hauria imaginat que Roger Casement (veure imatge de pàgina nº 7), amic seu, fos forcat l'any 1916 per les autoritats britàniques (Matthew Nathan n'estava al cap) malgrat haver ostentat el càrrec de cònsol britànic en diversos països africans, inclòs l'Estat Lliure del Congo. Els càrrecs que el varen portar al patíbul tingueren a veure amb els contactes que mantingué amb els alemanys durant la Primera Guerra Mundial quan buscava recolzament per a la causa irlandesa.

com l'explorador Henry Morton Stanley i rebre elogis com els de Rudyard Kipling, qui digué d'ella que era la dona més valenta que mai havia conegut.

En aquestes conferències, Mary demostrà el seu ferm compromís amb Àfrica denunciant el racisme imperant de la seva època; la feina dels missioners, més encaboriats en buidar les ments dels africans que en arribar a entendre les seves creences; i la política colonial britànica, incapaç de respectar la complexa i rica cultura africana.

Curiosament, Mary es va distanciar de qualsevol reclamació a favor del moviment feminista, argumentant que el sufragi femení era «una petita pregunta, mentre que hi havia temes vitals relacionats amb els homes molt més urgents i que no podien esperar». La seva decisió de no identificar-se amb els moviments dels drets de les dones podria atribuir-se a l'intent de garantir que el seu treball fos rebut més favorablement; i de fet, alguns autors creuen que això podria ser una referència directa a la seva creença en la importància de garantir els drets dels comerciants britànics a l'Àfrica occidental.

De la mateixa manera, com es desprèn de la seva cuidada personalitat femenina, Kingsley acceptà el lloc de les dones en la societat victoriana i no el va qüestionar. De fet, igual que Mary Augusta Ward i altres dones victorianes d'alt perfil, va rebutjar completament el sufragisme, malgrat les seves incursions en tot allò que era propi dels homes, com l'exploració, el comerç i el debat polític.

Les dones semblaven, igual que els africans, diferents. Elles no necessitaven haver d'ingressar com a membres de la *Royal Geographical Society*, això només «inhibiria la discussió científica». En el millor dels casos podrien tenir el seu propi grup, segons el seu criteri. Amb el pas del temps va començar a fer connexions explícites i comparacions entre la condició africana i la femenina. Fins i tot afirmà que «una dona excepcional pot superar un home ordinari, però cap dona podrà igualar un gran home», i això potser tenia a veure amb la relació de dependència afectiva que tingué amb el seu pare.

En tot cas, no va importar massa el que creia o no recolzava, sinó el que va fer realment. La seva individualitat, independència, valentia, resistència i convicció varen demostrar la força que podia tenir una dona. Sobretot, ella demostrà a través de les seves xerrades i escrits que la veu d'una dona es podia escoltar i tenia un gran impacte.

A partir de la seva idea de construir una "Societat Africana", va pertànyer a la *Royal African Society*, fundada per la seva amiga Alice Stopford Green l'any 1900, i que avui en dia encara segueix promovent els interessos africans. Des de la seva crida a l'anomenat "comerç just" amb els treballadors africans prové el terme "kingsleyanisme", que va unir de manera molt útil les crítiques cap a les polítiques colonials; i d'aquesta manera, la seva influència es va estendre durant dècades després de la seva mort. Irònicament, la seva vida i la seva obra s'han convertit en un focus de crítica pels feministes, que no poden estar d'acord amb ella, però tampoc poden evitar que se la consideri com un figura clau d'interès en la historiografia de la geografia.

El seu èxit la va fer escriure un darrer llibre, curt, *The Story of West Africa*, per a la sèrie *The Story of the Empire* (1900), publicada per Horace Marshall. Es tractava d'una col·lecció sobre els escrits i memòries del seu pare (*Notes on Sport an Travels*, per George Henry Kingsley), i diversos articles escrits en revistes tan importants de l'època com *The Cornhill* i *The Spectator*.

Amb el pretext d'anar novament a buscar peixos, Kingsley decidí gairebé d'imprevist posar rumb a Sudàfrica. Embarcada en el vaixell *Moor*, amb sis-cents soldats, es va desencadenar un brot de diftèria i va passar gran part del viatge atenent a molts d'ells. Un cop va arribar el 28 de març de 1900 a Ciutat del Cap, es dirigí al riu Orange per buscar peixos i fer de corresponsal per a alguns diaris anglesos.

Poc després, i sense haver pescat ni un sol peix, va canviar de parer i decidí oferir-se com a infermera al primer oficial mèdic de la colònia, amb motiu de la guerra que es produïa entre bòers i la Gran Bretanya; va quedar estacionada a l'hospital de Simon's Town, on va tractar els presoners de guerra bòer enmig d'una gran epidèmia de febre tifòidea que havien contret a les trinxeres. Allà se la recorda fumant tabac i bevent alcohol com a únic mètode per espantar els gèrmens. Però després d'haver contribuït amb els seus serveis als malalts durant uns dos mesos, va desenvolupar la mateixa dolència²⁷.

Un testimoni presencial va explicar que «la malaltia evolucionà molt ràpidament i quan es va adonar que no hi havia solució, demanà que se la deixés morir tota sola, no volia que ningú la veiés en la seva debilitat. Va explicar que quan els animals han de morir, marxen per morir sols». El 3 de juny de 1900, amb només trenta vuit anys, va morir d'aquesta febre tifòidea deixant una última voluntat: ser enterrada en aigües africanes.

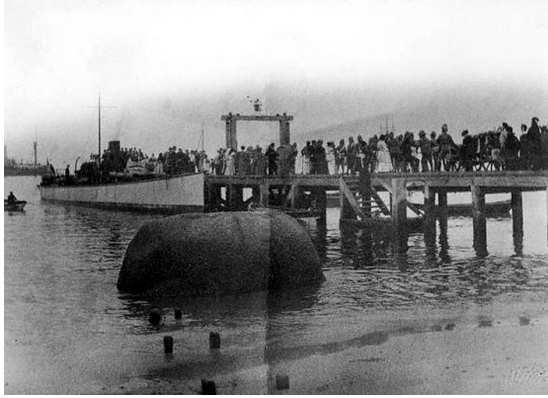
D'acord amb els seus desitjos, Mary fou enterrada al mar. Segons va explicar un testimoni, «va ser, crec, l'únic favor i distinció que ella mateixa va demanar, i es va fer amb tota la serietat i els honors necessaris. Una part del regiment dels *West Yorkshires*, amb la seva banda al capdavant, va escortar el taüt dins d'un gran carruatge, des de l'hospital fins el moll, on va embarcar en el Torpedo Boat No. 29, que es va fer a la mar; i donada la volta a Cape Point, fou dipositada en l'element que ella havia demanat». En un toc de comèdia que hauria divertit la pròpia Kingsley, va succeir que «el taüt es va negar a enfonsar-se i va ser arrossegat a bord, tornant-se a tirar al mar, aquest cop lligat a una àncora».

²⁷ A principis de l'any 1900, durant la segona guerra entre bòers o afrikaners (colons d'origen holandès) i britànics (1899-1902), nombroses famílies bòer varen trobar refugi en cases de parents, a la ciutat o en altres granges, de vegades en camps organitzats pels propis bòer, o també en poblats africans.

Però ben aviat el seu creixent nombre induí les autoritats britàniques a prendre mesures. Al juliol es va crear prop de la població de Mafeking (que havia estat assetjada pocs mesos abans pels bòer), l'allotjament que serviria per concentrar els refugiats que deambulaven pels districtes del nord oest del que havia sigut l'Estat Lliure d'Orange. No obstant, poc disposats a fer-se càrrec de les famílies "rebels", els britànics varen optar, a partir del mes de setembre, per fer retrocedir les dones i els fills dels guerrillers cap a zones controlades pels bòer, obtenint els majors beneficis, doncs l'enemic s'encarregaria d'alimentar-los i cuidar-los. I en aquest mes es varen crear nous camps britànics per concentrar els bòer que acceptessin sotmetre's a les autoritats.

Al maig de 1902, la població dels camps pujava a 116.000 persones, una gran part d'ells eren nens; molts d'aquests camps estaven envoltats per tanques amb filats de tres metres d'alçària i proveïts de cel·les d'aïllament per als reclusos bel·licosos. Les condicions de detenció eren molt penoses, superpoblació extrema i condicions higièniques deplorables: allotjament insuficient, manca de material per dormir, distribució molt limitada de sabó, combustible escàs per escalfar-se, promiscuïtat, falta d'aigua, latrines mal condicionades i a l'aire lliure.

S'estima que en aquests camps haurien mort entre 20.000 i 28.000 civils, una xifra molt superior a les víctimes directes de la guerra. Les principals causes de mortaldat varen ser degudes a malalties com pneumònia, disenteria, diarrea, febre tifòidea i enteritis diverses.

Enterrament de Mary Kingsley.

Tal era la seva fama, que la seva mort provocà un sentiment nacional de xoc i consternació, doncs semblava haver caminat per la corda fluixa sempre amb èxit. *The Graphic's* la va homenatjar dient que «amb tota la independència de la "Nova Dona" va encarnar les qualitats de la "Vella Dona": humilitat, amor per la llar i la família, i una naturalesa humana que era realment refrescant».

Edmund Morel, el seu amic expert en l'Àfrica occidental, també li dedicà un càlid homenatge: «Era una dona absolutament femenina en tots els sentits de la paraula i admiro l'habilitat amb la qual va poder sortir, amb la màgia de la seva personalitat sincera, el millor que pot tenir un home»²⁸.

²⁸ Morel havia escrit que «la persistent lluita de Mary Kingsley en favor de les institucions i del dret dels indígenes de l'Àfrica occidental constituïa un antídoto radical contra els prejudicis regnants en una època en la que en totes parts es menystenien els africans i el seu mode de vida». Kingsley va ser la persona que exercí la major influència intel·lectual sobre Morel; ella li va transmetre la seva ardent estima per la cultura africana, diferent a l'europea, però equiparable a aquesta.